

گزارش رصد فرهنگی (۸۹)

تمایل به مهاجرت در ایران؛ روندها و راهکارها

گزارش ۸۹ مرکز رصد فرهنگی، در خصوص تمایل ایرانیان به مهاجرت را توضیح داده است؛ در این گزارش تلاش شده تا با بررسی آمارهای مربوط به میل مهاجرت ایرانیان، راهکارهای سیاستی مناسبی برای مدیریت این پدیده ارائه دهد و هدف نهایی پیشنهادهایی برای کاهش فشارهای مهاجرت، حفظ سرمایه‌های انسانی و فرهنگی کشور است، این گزارش در اسفند ۱۴۰۳ تولید و در شهریور ۱۴۰۴ به‌روز شده است.

مهاجرت همواره یکی از پدیده‌های اجتماعی پیچیده و چندبعدی است که در طول تاریخ، شکل‌دهنده دگرگونی‌های جوامع مختلف شده است. این پدیده، به‌ویژه در چند دهه اخیر، در ایران به یکی از موضوع‌های مهم و چالش‌برانگیز تبدیل شده است. مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور، نه تنها بر ساختار جمعیتی و اقتصادی ایران تأثیر گذاشته، بلکه پیامدهای گسترده‌ای برای روابط بین‌المللی ایران به همراه داشته است. در این گزارش، تلاش می‌شود تا با بررسی آمارهای اخیر مرتبط با میل به مهاجرت از ایران، تحلیلی از این پدیده ارائه شود.

مهاجرت از ایران به‌عنوان چهارراه جهان، پدیده‌ای اجتماعی و تاریخی درازمدت است که به دوران باستان بازمی‌گردد؛ اما در دوران معاصر، به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی و وقوع جنگ تحمیلی هشت ساله، شاهد افزایش جالب‌توجهی در میزان مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور بوده‌ایم. در دهه‌های اخیر، این روند با توجه به دگرگونی‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی داخلی و بین‌المللی تشدید شده است. از یک‌سو، تحریم‌های بین‌المللی، نوسان‌های اقتصادی و کاهش ارزش پول ملی، فشار اقتصادی شایان‌توجهی بر شهروندان ایرانی وارد کرده است. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد محدودیت‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیز به‌عنوان عوامل دافعه، بسیاری از افراد به‌ویژه جوانان، نخبگان و متخصصان را به ترک کشور ترغیب کرده‌اند.

مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور، به‌ویژه مهاجرت نیروی کار متخصص و تحصیل‌کرده، تأثیر عمیقی بر اقتصاد ایران داشته است. فرار مغزها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسئله‌های ناشی از مهاجرت، منجر به کاهش سرمایه انسانی و تضعیف توان علمی و فناوری کشور شده است. از دست دادن نیروهای متخصص و کارآفرین، نه تنها رشد اقتصادی را کند کرده، بلکه خلأهای جالب‌توجهی در بخش‌های مختلف اقتصادی، بهداشتی، آموزشی و فناوری ایجاد کرده است. مهاجرت گسترده از ایران، به‌ویژه در میان نخبگان و فعالان سیاسی، پیامدهای جالب‌توجهی در عرصه سیاسی و امنیتی داشته است. از یک‌سو، این پدیده منجر به کاهش مشارکت سیاسی و اجتماعی شهروندان در داخل کشور شده و از سوی دیگر، حضور ایرانیان در خارج از کشور، به‌ویژه در کشورهای غربی، زمینه‌ساز شکل‌گیری جنبش‌ها و گروه‌های مخالف حکومت ایران شده است. این موضوع، نه تنها بر روابط ایران با کشورهای دیگر تأثیر گذاشته، بلکه مسئله‌های امنیتی و دیپلماتیک جدیدی را برای جمهوری اسلامی ایران به وجود آورده است.

مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور، تأثیر عمیقی بر ساختار اجتماعی و فرهنگی ایران داشته است. از یک‌سو، این پدیده منجر به کاهش جمعیت جوان و فعال کشور شده و از سوی دیگر، دگرگونی‌های فرهنگی و هویتی در میان ایرانیان مقیم خارج را به همراه داشته است. بسیاری از مهاجران، به‌ویژه نسل دوم و سوم، با مسئله‌های هویتی و فرهنگی مواجه هستند که این موضوع، پیامدهای بلندمدتی را برای جامعه ایرانی در داخل و خارج از کشور دارد.

علاوه‌براین، مهاجرت نخبگان و فرهیختگان، منجر به کاهش سرمایه فرهنگی و علمی کشور شده و خلأهای جالب‌توجهی در عرصه‌های هنری، ادبی و علمی ایجاد کرده است.